

Sýkora uhelníček (*Periparus ater*) a bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*) parazitováni motolicí *Collyriclum faba*

A Coal Tit (Periparus ater) and a Whinchat (Saxicola rubetra) parasitized by cutaneous trematode Collyriclum faba

Petr Kafka⁽¹⁾ & Ivan Literák⁽²⁾

⁽¹⁾ Gen. Kratochvíla 1014, 549 41 Červený Kostelec; e-mail: petr.kafka@centrum.cz

⁽²⁾ Ústav biologie a chorob volně žijících zvířat, Fakulta veterinární hygieny a ekologie, Veterinární a farmaceutická univerzita, Palackého 1-3, 612 42 Brno; e-mail: literaki@vfu.cz

Úvod

Ptáci, stejně jako ostatní organismy, trpí řadou onemocnění a jsou hostiteli mnoha různých parazitů. Parazity ale obvykle nelze pro jejich velikost a způsob života pozorovat a studovat při běžném pohybu ptáků v terénu, ale pouze při přímé manipulaci s odchycenými ptáky. Při pečlivém vizuálním ohledání chyčeného ptáka si můžeme všimnout různých ektoparazitů ze skupiny členovců (všenky, blechy, mouchy ptakotrudky, klíšáta, larvy sametek, pěfovi roztoči) a výjimečně také kožní motolice *Collyriclum faba*. Dospělí jedinci této motolice obývají ve dvojicích charakteristické kožní cysty lokalizované zpravidla v okolí kloaky, na holeni nebo v oblasti kostřece různých druhů ptáků (BRINKE & LITERÁK 2001, LITERÁK *et al.* 2003, LITERÁK & SITKO 2006). V tomto článku popisujeme první případy výskytu motolice *C. faba* u sýkory uhelníčka (*Periparus ater*) a bramborníčka hnědého (*Saxicola rubetra*).

Vlastní pozorování

První autor 22.12.2008 chytil a kroužkoval ptáky létající na krmítko na své zahradě v okrajové části města Červený Kostelec (okres Náchod, kvadrát 5562, souřadnice 50°28'N 16°05'E, nadmořská výška 440 m). Mezi odchycenými ptáky byli také dva jedinci sýkory uhelníčka (*Periparus ater*), z nichž jeden byl na první pohled nápadný malou bouličkou, která se nacházela na mediální (vnitřní) straně levé holeně těsně nad patním kloubem (viz foto v příloze). Byla cca 6 mm velká, přibližně půlkulovitého tvaru, zbarvená do růžova a při manipulaci s ptákem začala slabě krváčet. Pták byl subjektivně v dobré kondici a podle opeření nemohl být určen lépe než jako plně vzletný (f.g.). Okroužkovaný byl na pravou (zdravou) nohu. Podle velikosti, tvaru, barvy a konzistence cysty bylo určeno, že se jedná o kožní cystu ptačí motolice *C. faba*. Tyto cysty jsou typické malým otvorem na vrcholu cysty, kterým motolice uvolňují svá vajíčka do vnějšího prostředí. Otvor je na fotografii patrný.

Druhý autor zaznamenal výskyt motolice *C. faba* s charakteristickými cystami u bramborníčka hnědého odchyceného 2.6.2007 při kroužkování ptáků v Orlickém Záhoří (okres Rychnov nad Kněžnou, kvadrát 5664, souřadnice 50°18'N 16°26'E, nadmořská výška 700 m). Bramborníček hnědý byl dospělý samec (+1K) a cysty způsobené motolicí *C. faba* měl na obou holeních. Na

pravé holeni měl jednu cystu, která již neobsahovala živé motolice, ale byla v procesu abscedace a špěla ke zhojení. Na levé holeni bylo celkem šest cyst. Jedna cysta o velikosti cca 5 mm (viz foto v příloze) obsahovala dvě dospělé motolice *C. faba*. Ty byly z cysty odebrány a konzervovány v 70% etylalkoholu.

Diskuse

Motolice *Collyriclum faba* je na některých lokalitách běžným ptačím parazitem (např. na Slovensku na Velké Fatře bylo v létě zjištěno napadení 16 % ptáků), v České republice je však její výskyt ojedinělý (LITERÁK *et al.* 2003, LITERÁK & SITKO 2006). Parazitace sýkory uhelníčka je unikátní, jedná se o první zaznamenaný výskyt napadení touto motolicí. Z ostatních druhů sýkor byla kožní motolice *C. faba* nalezena pouze u sýkory koňadry (*Parus major*) a to pouze ve dvou případech – poprvé již v roce 1823 v Rakousku (BREMSEK in SCHMALZ 1831) a následně až roku 1965 na Kurilských ostrovech (ŠARPILO & LOSKOT 1967). U bramborníčka hnědého se taktéž jedná o první dokumentovaný případ výskytu kožní motolice *C. faba*. Ve střední Evropě se motolice *C. faba* vyskytuje endemicky v Karpatech, kde zřejmě nachází potřebné mezihostitele k svému životnímu cyklu. Životní cyklus této motolice ovšem dosud znám není. Ve východních Čechách, ve kterých byli zastíženi v této práci popisovaní parazitovaní ptáci – sýkora uhelníček i bramborníček hnědý – se endemická ohniska výskytu motolice *C. faba* zřejmě nenacházejí a místa infikování je třeba hledat jinde. Podle výsledků kroužkování by se u bramborníčka hnědého dalo uvažovat o tom, že k infekci došlo během jarní migrace v podhůří Alp (LITERÁK & SITKO 2006, CEPÁK *et al.* 2008). U sýkory uhelníčka jsou zimující jedinci ve střední Evropě převážně stálí, severnější populace vykazují různou míru migračního chování. Podle výsledků kroužkování jsou informace o zimující populaci sýkory uhelníčka v Česku zatím jen velice kusé (CEPÁK *et al.* 2008) a nedovolují zaujmout ani orientační stanovisko k místu infikování jedince zastíženo 22.12.2008 v Červeném Kostelci. S malým počtem cyst motolice *C. faba* se postižení ptáci úspěšně vyrovnají a dojde k jejich uzdravení, větší počet cyst ovšem může být příčinou jejich úhynu (LITERÁK *et al.* 2003).

Poděkování

Ivan Literák děkuje Miloslavu Hromádkovi a jeho spolupracovníkům za možnost vyšetřit ptáky chytané a kroužkované v Orlickém Záhoří. Jeho výzkum byl podpořen projektem MŠMT 6215712402.

Souhrn

Dne 22.12.2008 byla v Červeném Kostelci na Náchodsku odchycena sýkora uhelníček (*Periparus ater*) s kožní cystou motolice *Collyriclum faba* na holeni. Dne 2.6.2007 byl v Orlickém Záhoří na Rychnovsku (obě lokality ve východních Čechách) odchycen bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*) s cystami motolice *C. faba* na obou holeních. U obou druhů se jedná o první zaznamenaný výskyt této motolice.

Summary

On 22 December 2008, a Coal Tit (*Periparus ater*) with a cutaneous cyst of *Collyriclum faba* on its tibia was trapped in Červený Kostelec in the Náchod District (50°28'N 16°5'E, grid no. 5562, 440 m a.s.l.). On 2 June 2007, a Whinchat (*Saxicola rubetra*) with cutaneous cysts on both tibias was trapped in Orlické Záhoří in the Rychnov nad Kněžnou District (50°18'N 16°26'E, grid no. 5664, 700 m a.s.l.). These are the first-ever records of *C. faba* parasitizing these species.

Literatura

- BREMSER in SCHMALZ E. 1831: XIX Tabulae anatomiam entozoorum illustrantes, congestae, nec non explicatione praeditae. *Dresdae et Lipsiae* 19: 469–471.
- BRINKE T. & LITERÁK I. 2001: Parazitace králíčka obecného (*Regulus regulus*) motolicí *Collyriclum faba*. *Zprávy ČSO* 52: 16–17.
- CEPÁK J., KLVANA P., ŠKOPEK J., SCHRÖPFER L., JELÍNEK M., HOŘÁK D., FORMÁNEK J. & ZÁRYBNICKÝ J. 2008: Atlas migrace ptáků České a Slovenské republiky. *Aventinum, Praha*.
- LITERÁK I., HONZA M., HALUZÍK M., HAMAN A., PINOWSKA B. & PČOLA Š. 2003: Cutaneous trematode *Collyriclum faba* in wild birds in the central European Carpathians. *Journal of Parasitology* 89: 412–416.
- LITERÁK I. & SITKO J. 2006: Where in Europe should we look for sources of the cutaneous trematode *Collyriclum faba* infections in migrating birds? *Journal of Helminthology* 80: 349–355.
- ŠARPILO V. P. & LOSKOT V. M. 1967: O nových nachodkách trematody rodu *Kollirikljum* – *Collyriclum faba* (Bremser, 1831) na teritorii SSSR: *Vestnik Zoologii* 1: 75–77.

ISSN 1211-6424

ISBN 978-80-87151-08-2

+ foto v barevné příloze

